

Marcin Warchoła

ORCID: 0000-0003-4738-0672

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

Rola rodziny w procesie wychowania do czasu wolnego, rekreacji i turystyki

The Role of the Family in the Education for Free Time, Recreation and Tourism

ABSTRAKT

Dbanie o wysoki poziom uczestnictwa w różnych formach kultury fizycznej przez dzieci i młodzież wydaje się istotnym elementem przygotowania ich do dorosłego życia, a tym samym do funkcjonowania w społeczeństwie.

Niniejszy artykuł prezentuje rozważania na temat roli rodziny w procesie wychowania człowieka do świadomego uczestnictwa w kulturze fizycznej, przejawiającego się aktywnością fizyczną w czasie wolnym. Zjawisko czasu wolnego rozpatrywano w kontekście funkcji wychowawczych, w dwóch perspektywach, tj. wychowania do czasu wolnego oraz wychowania w czasie wolnym. Spośród aktywności wolnoczasowych człowieka, społecznie pożądaných a posiadających udowodnione w licznych badaniach naukowych walory wychowawcze, wybrano rekreację i turystykę. Dlatego też na początku rozważań zaprezentowano analizę potencjału wychowawczego tych trzech zjawisk. Następnie omówiono istotę i etapy realizacji procesu wychowania do czasu wolnego, rekreacji i turystyki. Przedstawiono również wnioski z badań różnych autorów dotyczące wpływu rodziny na poziom aktywności rekreacyjnej i turystycznej w czasie wolnym.

SŁOWA KLUCZOWE

wychowanie, rodzina, czas wolny, rekreacja, turystyka

KEYWORDS

upbringing, family, leisure, recreation, tourism

SPI Vol. 22, 2019/2

ISSN 2450-5358

e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2019.2.006

Nadesłano: 01.10.2018

Zaakceptowano: 21.05.2019

Artykuł jest próbą wskazania pewnych kluczowych aspektów tego klasycznego już zagadnienia, w szczególności w kontekście zaobserwowanych zmian w sposobach realizacji czasu wolnego przez najmłodsze pokolenie. Zauważalna jest bowiem przewaga zajęć sedenteryjnych nad zajęciami związanymi z aktywnością ruchową, wynikająca z postępu technicznego, w tym komputeryzacji i rozwoju mediów społecznościowych.

ABSTRACT

Caring for a high level of participation in various forms of physical culture by children and youth seems to be an essential element of preparing them for adult life, and thus for functioning in society.

This article presents reflections on the role of the family in the process of educating people to consciously participate in physical culture, manifested by physical activity in their free time. The phenomenon of free time was considered in the context of educational functions, in two perspectives, i.e. education to free time and education in free time. Recreation and tourism have been chosen from among human leisure activities, which are socially desirable and have proven educational values in numerous scientific studies. Therefore, at the beginning of the discussion, the analysis of the educational potential of these three phenomena was presented. Then, the essence and stages of the implementation of the education process to free time, recreation and tourism were discussed. Conclusions from the research of various authors concerning the influence of the family on the level of recreational and tourist activity in leisure time are also presented.

The article is an attempt to indicate some main aspects of this classic issue, especially in the context of observed changes in the ways of the realization of free time by the youngest generation. The dominance of sedentary activities over physical activities is noticeable, resulting from technical progress, including computerization and the development of social media.

Wstęp

Wszystko, co człowiek wewnętrznie posiada, powstaje jako dzieło wychowania. Przez wszechstronny rozwój przyczynia się ono do zapewnienia maksymalnych warunków uszczęśliwienia jednostek ludzkich, dając im wykształcenie i przygotowanie życiowe, rozumienie świata i życia, zadowolenie z pracy i miłości wzajemnej, a także, na co zwraca uwagę Kunowski, radość kulturalnego spędzania wolnego czasu¹.

Czas wolny stwarza specyficzną płaszczyznę ludzkiej działalności, związaną z własnymi korzyściami, włączając w to możliwości wyboru działań, rozwoju, satysfakcji, zadowolenia i szczęścia. Obejmuje te formy wyrazu i aktywności, którego elementy wynikają z fizycznej natury oraz są wspólne z potrzebami intelektualnymi, socjalnymi, artystycznymi i duchowymi². Bowiem czas wolny, według T. Wolańskiej, to „życie w relatywnej wolności od zewnętrznych przymusów kulturowych i środowiska zewnętrznego. Będąc zdolnym do działania wypływającego z własnych zamiłowań, uznajemy je jako wartościowe i stanowią podstawę dla naszych przekonań”³. Dlatego też proces wychowania dzieci i młodzieży do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego traktowany jest obecnie jako edukacja dla przyszłości⁴.

Bardzo ważne z punktu widzenia pedagogiki jest rozpatrywanie zjawiska czasu wolnego dzieci i młodzieży w dwóch perspektywach:

- a) wychowania do czasu wolnego, czyli do racjonalnego gospodarowania nim, efektywnego realizowania jego funkcji w interesie własnym i otoczenia;

¹ Por. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1996, s. 23.

² Por. J. Oździński, *Nowa rola czasu wolnego i rekreacji w Europie i w Polsce*, w: *Rekreacja, turystyka, kultura*, red. B. Marciszewska, J. Oździński, Gdańsk 2004, s. 15.

³ T. Wolańska, *Leksykon. Sport dla wszystkich – rekreacja ruchowa*, Warszawa 1997, s. 17.

⁴ Por. A. Wartecka-Ważyńska, *Turystyka młodzieży i jej uwarunkowania*, Poznań 2007, s. 9.

- b) wychowania w czasie wolnym, to znaczy w sytuacjach wychowawczych, które noszą znamiona dobrowolności, niekomercyjności i są źródłem podmiotowej satysfakcji⁵.

Natomiast K. Przeclawski rozpatrując efektywność działań w zakresie pedagogiki czasu wolnego stwierdza, że konieczne jest spełnienie m.in. następujących warunków:

- uznanie, że organizacja czasu wolnego dzieci i młodzieży jest z wychowawczego punktu widzenia równie ważna, jak działalność dydaktyczna szkoły,
- rozwijanie samorządności dzieci i młodzieży, tzn. nie tylko organizowanie jej czasu przez dorosłych, ale kształtowanie umiejętności samodzielnego organizowania czasu przez młodzież,
- preferowanie form aktywnego (np. turystyka) i twórczego spędzania czasu wolnego⁶.

Jednak obserwacja życia codziennego i liczne badania empiryczne wskazują na niepokojące zjawisko. Okazuje się, że współczesny uczeń posiada za mało czasu do swojej dyspozycji. Poza tym ten krótki czas, którym dysponuje, często jest marnotrawiony na zajęcia pasywne, konsumpcyjne i na ogół niezdrowe, często nawet niebezpieczne i nieetyczne⁷.

Wśród wielu różnych ofert spędzania czasu wolnego istotny zbiór stanowią propozycje sformułowane przez zwolenników propagowania i rozpowszechniania rozmaitych postaci kultury fizycznej. Mają one, zdaniem J. Kosiewicza, charakter autoteliczny i są skierowane na doskonalenie własnej osoby⁸. Nie ulega dziś wątpliwości, że powszechnie dostępne, popularne, pozaszkolne formy kultury fizycznej stają się w świetle stwierdzonych zagrożeń cywilizacyjnych i potrzeb

⁵ Por. M. Czerepaniak-Walczak, *Pedagogika czasu wolnego: schole w szkole i poza szkołą*, w: *Rekreacja i czas wolny. Studia humanistyczne*, red. R. Winiarski, Warszawa 2011, s. 217.

⁶ Por. K. Przeclawski, *Czas wolny dzieci i młodzieży*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1993, s. 76.

⁷ Por. S. Toczek-Werner, *Czas wolny ucznia – nowe wyzwanie dla działalności edukacyjnej w szkole*, w: *Edukacja jutra. XIII Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. K. Zatoń, T. Koszyc, M. Sołtysik, Wrocław 2007, s. 285.

⁸ Por. J. Kosiewicz, *Czas wolny i wolność wyboru*, w: *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne*, red. J. Kosiewicz, K. Obodyński, Rzeszów 2006, s. 217.

edukacyjnych i rozwojowych dzieci i młodzieży nieodzownie koniecznym uzupełnieniem procesu wychowawczego⁹.

Najlepszym niezaprzeczalnie sposobem wychowania do aktywnego stylu życia jest wychowanie w rodzinie. Przekazuje ona najtrwalsze, najsilniej internalizowane normy, wartości, sposoby postępowania. Rekreacja, turystyka czy sport w rodzinie stanowią podstawę zacieśnienia więzi rodzinnych, rozwijają i stymulują zdolności kreatywne człowieka, stwarzają zaspokajają potrzeby aktywności fizycznej i zabawy dzieci z dorosłymi, podtrzymują i rozwijają sprawność fizyczną, umiejętności ruchowe i kondycję fizyczną członków rodziny¹⁰.

Rodzina jako środowisko wychowawcze

Środowiskiem wychowawczym stają się te wszystkie elementy składowe otoczenia jednostki, które zapewniają jej rozwój, które przyczyniają się do powstawania i utrwalania cech potrzebnych dla funkcjonowania i osiągania celów życiowych. Wszędzie tam, gdzie jednostka przyswaja sobie trwałe elementy wiedzy, sposoby działania, myślenia, odczuwania itp., tworzy sobie mniej lub więcej trwałe wyobrażenia o świecie, ludziach i wartościach, mamy do czynienia z procesem socjalizacji lub wychowania i te składniki środowiska, które te składniki wywołują, tworzą środowisko wychowawcze jednostki¹¹.

W literaturze pedagogicznej rozróżniamy dwa rodzaje środowisk wychowawczych: intencjonalne i naturalne.

Środowiskiem wychowawczym intencjonalnym będzie środowisko społeczne celowo wydzielone (powołane) do oddziaływania wychowawczego. Wśród tego typu środowisk wyróżniamy następujące instytucje i placówki: szkoły, związki młodzieży, kluby, świetlice, ośrodki socjalne, domy społeczne, domy kultury, uniwersytety powszechne (ludowe), domy dziecka, rodzinne domy dziecka, rodziny

⁹ Por. A. Dąbrowski, *Pozaszkolna kultura fizyczna młodzieży – rzeczywistość a potrzeby i oczekiwania*, Warszawa 1997, s. 35.

¹⁰ Por. I. Kielbasiewicz-Drozdowska, *Osobowościowe i społeczne uwarunkowania rekreacji*, w: *Teoria i metodyka rekreacji. Zagadnienia podstawowe*, red. I. Kielbasiewicz-Drozdowska, W. Siwiński, Poznań 2001, s. 47.

¹¹ Por. J. Szczepański, *Środowisko wychowawcze*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1993, s. 820.

zastępcze, domy wczasowe, kolonie i obozy, parki, ogrody jordanowskie, parki kultury i wypoczynku¹².

Natomiast naturalnym środowiskiem wychowawczym nazywamy tę część środowiska wychowawczego, która funkcje dydaktyczne, opiekuńcze, społeczne, kulturalne, towarzyskie itp. pełni w sposób niezamierzony. Do naturalnych środowisk wychowawczych zaliczamy m.in.: rodzinę, zakład pracy, osiedle mieszkaniowe, społeczność wiejską, grupy nieformalne, środki masowego przekazu i inne¹³.

Z powyższego wynika, że rodzina jest jednym z najważniejszych składników środowiska wychowawczego.

Rodzina jest dla człowieka tzw. grupą podstawową, to znaczy grupą, z którą jest on bardzo ściśle związany znaczną częścią swej osobowości i ważnymi pełnionymi przez siebie rolami społecznymi. Jest także przeważnie dla niego tzw. grupą odniesienia, z którą świadomie i mocno identyfikuje się jako członek i reprezentant, współtworzy oraz przejmuje kultywowane w niej poglądy, postawy, obyczaje, wzory zachowania i postępowania¹⁴.

Wyróżniamy następujące funkcje rodziny, podzielone na cztery kategorie:

- I. Funkcje biopsychiczne: 1) funkcja prokreacyjna, 2) funkcja seksualna;
- II. Funkcje ekonomiczne: 1) funkcja materialno-ekonomiczna, 2) funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca;
- III. Funkcje społeczno-wyznaczające: 1) funkcja stratyfikacyjna, 2) funkcja legalizacyjno-kontrolna;
- IV. Funkcje socjopsychologiczne: 1) funkcja socjalizacyjno-wychowawcza, 2) funkcja kulturalna, 3) funkcja religijna, 4) funkcja rekreacyjno-towarzyska, 4) funkcja emocjonalno-ekspresyjna¹⁵.

Właściwie funkcjonująca rodzina wskazuje drogę ku społeczeństwu i ułatwia pokonywanie progów coraz szerszych kręgów środowiskowych. Taka rodzina sprzyja poznaniu przez młode pokolenie

¹² Por. J. Pięta, *Pedagogika czasu wolnego*, Warszawa 2004, s. 216.

¹³ Tamże, s. 223.

¹⁴ Por. Z. Tyszka, *Rodzina*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1993, s. 695.

¹⁵ Tamże, s. 698.

fundamentów rodzinnej i narodowej kultury. Ważne jest równocześnie i to, że w prawidłowo działającej rodzinie człowiek ma szansę doświadczać wartości dla siebie i świata, podejmować trud autokreacji, a także w odpowiednich momentach życia uzyskać konieczne wsparcie¹⁶.

Jednak jak wskazują wyniki badań, w obecnych czasach rodzina w coraz mniejszym stopniu pełni funkcję kulturotwórczą. Przekaz kultury dociera do młodego pokolenia z wielu źródeł (media, grupy rówieśnicze, szkoła), a ich treść stoi często w opozycji do tego, co proponuje rodzina. Rodzina staje się coraz bardziej zlepkim indywidualności dążących do niezależnego realizowania swoich potrzeb i celów niż grupą, którą łączą jakieś wspólne ideały i działania¹⁷.

Rodzina jednak, w swoim zintegrowanym uniwersalizmie społecznego i psychospołecznego funkcjonowania, jest jak dotychczas nie do zastąpienia i nie sposób sobie wyobrazić jej nieobecności w społeczeństwie lub katastrofalnych efektów jej krańcowej patologizacji, gdyby takowa miała nastąpić w okresie dalszego rozwoju cywilizacji postindustrialnej. Ludzkość nie wypracowała dotychczas innej instytucji, która mogłaby skutecznie zastąpić rodzinę i nie wiadomo, czy uda się to w przyszłości¹⁸.

Zdaniem Z. Żukowskiej rodzina przechodzi w ostatnich latach znaczącą ewolucję. Dotyczy to w szczególności warunków interakcji rodzice – dzieci. Partnerstwo w tej interakcji, podmiotowe a nie przedmiotowe traktowanie dziecka w rodzinie, stosunki oparte na szacunku i wzajemnej życzliwości, pozbawione rygoryzmu i przymusu, przepełnione miłością, są szansą na wspólne uczestnictwo w kulturze fizycznej rodziny i są doskonałym sposobem zacieśniania więzi rodzinnych¹⁹.

¹⁶ Por. A.W. Janke, *Wolnościowy aspekt wychowania w rodzinie w perspektywie interakcjonizmu symbolicznego*, w: *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, red. A.M. de Tchorzewski, Bydgoszcz 1999, s. 124.

¹⁷ Por. T. Biernat, P. Sobierajski, *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*, Toruń 2007, s. 13.

¹⁸ Por. Z. Tyszka, *Rodzina w świecie współczesnym – jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa*, w: *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa 2003, s. 152.

¹⁹ Por. Z. Żukowska, *Kultura fizyczna a rodzina*, w: *Kultura fizyczna a rodzina. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowo-metodycznej zorganizowanej*

Wychowawczy potencjał czasu wolnego, rekreacji i turystyki

Każde zachowanie w czasie wolnym może mieć charakter czynny lub bierny, mniej lub bardziej świadomy, a w zależności od formy może być zachowaniem receptywnym, kreatywnym, konsumpcyjnym, odtwórczym, zabawowym lub kontemplacyjnym²⁰.

M. Czerepaniak-Walczak dostrzega potrzebę włączenia refleksji nad wychowawczą mocą czasu wolnego w problematykę wychowania. Stwierdza bowiem, że prawa człowieka i prawa dziecka do czasu wolnego wywołują konieczność wypracowania wychowawczych sposobów respektowania tego prawa, zarówno w wymiarze podmiotowym, jak i przedmiotowym, tzn. formalnej jego organizacji²¹.

Zdaniem J. Pięty działalność pedagogiczna w zakresie czasu wolnego powinna być ukierunkowana na realizację dwóch rodzajów ogólnych zadań: 1) profilaktycznych, 2) kreacyjnych. Dzięki realizacji zadań pierwszego rodzaju następowaloby eliminowanie i minimalizowanie wysoce niekorzystnych zjawisk w obrębie czasu wolnego, natomiast realizacja zadań drugiego rodzaju dostarczałaby inspiracji i zaprawiałaby do twórczych poszukiwań wzorów zachowań wolno-czasowych, zdobywania większego mistrzostwa, osiągania wyższych sprawności i realizacji wartości wyższego rzędu²².

Zajmując się czasem wolnym dzieci i młodzieży należy koniecznie uwzględnić jego specyficzną cechę, różniącą go od czasu wolnego człowieka dorosłego. Podlega on bowiem kontroli i ingerencji rodziców, wychowawców szkolnych, instytucji w których młodzież przebywa. Ogólnie można stwierdzić, że za zajęciami czasu wolnego dzieci i młodzieży kryje się wpływ wychowawczy dorosłych²³.

11–12.11.1994 r. w Białej Podlaskiej, red. S. Arasymowicz, Biała Podlaska 1996, s. 6–8.

²⁰ Por. R. Winiarski, *Wstęp do teorii rekreacji (ze szczególnym uwzględnieniem rekreacji fizycznej)*, dz. cyt., s. 80.

²¹ Por. M. Czerepaniak-Walczak, *Wychowanie do czasu wolnego: poszukiwanie miejsca dla homo ludens w świecie homo faber*, w: *Wychowanie. Pojęcia – Procesy – Konteksty*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, Gdańsk 2007, s. 304–305.

²² Por. J. Pięta, *Pedagogika czasu wolnego*, dz. cyt., s. 184–187.

²³ Por. A. Łukawska, *Nauka i czas wolny uczniów szkół podstawowych i średnich*, Kraków 1991, s. 164.

Analizując aspekty czasu wolnego w stosunku do dzieci i młodzieży możemy za M. Kwilecką przyjąć, że: 1) w aspekcie socjologiczno-ekonomicznym czas wolny ułatwia kontakty i przeżycia społeczne, 2) w aspekcie psychologiczno-pedagogicznym ma wartość dostarczania informacji – dostarcza nowych wrażeń, pozwala na odkrywanie i rozbudzanie zainteresowań nowymi zjawiskami i obiektami, 3) w aspekcie higieniczno-zdrowotnym czas wolny jest niezbędny jako zabezpieczenie młodego organizmu przed nadmiernym obciążeniem obowiązkami i zadaniami szkolnymi, spełnia profilaktyczną rolę ochrony zdrowia dzieci i młodzieży²⁴.

Pedagogiczna wartość czasu wolnego w stosunku do dzieci i młodzieży polega na tym, że stwarza on sytuacje, w których muszą przejawiać inicjatywę, aktywność i umiejętności organizowania sobie zajęć wykraczających poza program ich codziennych obowiązków (szkoła, dom), a występujących jako odrębne wolne momenty dnia, z którymi trzeba coś zrobić. W czasie wolnym dzieci i młodzież mają zatem okazję do przejawiania własnej inicjatywy i samodzielności. Jednym z dodatnich elementów pedagogicznych aspektów czasu wolnego jest dochodzenie przez samo dziecko do zrozumienia konieczności samowychowania, stałego podnoszenia swoich umiejętności oraz ich doskonalenia²⁵.

Z punktu widzenia rozważań niniejszego artykułu najodpowiedniejszą definicją czasu wolnego wydaje się ta zaproponowana przez W. Siwińskiego. Stwierdził on, że pozaszkolna kultura fizyczna i turystyka zajmując się problematyką wolnego czasu człowieka definiuje go jako czas, który pozostaje jednostce po zaspokojeniu elementarnych potrzeb organizmu, wypełnieniu obowiązków domowych, rodzinnych i zarobkowych, jako czas, w którym może ona zachowywać się i wykonywać czynności sportowo-rekreacyjno-turystyczne według swego upodobania, podejmować je dobrowolnie dla odpoczynku, przyjemności, w celu rozwoju własnej osobowości lub poświęcać się działalności społecznej w stowarzyszeniach i organizacjach kultury fizycznej i turystyki²⁶.

²⁴ Por. M. Kwilecka, *Bezpośrednie funkcje rekreacji*, Warszawa 2006, s. 77–80.

²⁵ Por. K. Czajkowski, *Wychowanie do rekreacji*, Warszawa 1979, s. 52.

²⁶ Por. W. Siwiński, *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, Warszawa 2007, s. 216.

Dla potrzeb teorii i praktyki wychowania niezbędna jest klasyfikacja poszczególnych rodzajów aktywności proponowanych dzieciom i młodzieży w czasie wolnym. Są nimi:

- rekreacja ruchowa i sport,
- turystyka aktywna i poznawcza,
- czynne uczestnictwo w imprezach artystycznych oraz amatorsztwo artystyczne,
- recepcja środków masowej komunikacji (czytelnictwo, film, radio, telewizja, Internet),
- wszelkie formy aktywności intelektualnej, zajęcia techniczne, warsztatowe i konstrukcyjne,
- aktywność społeczna i towarzyska (między innymi w grupach rówieśniczych),
- inne formy aktywności (kolekcjonerstwo, różnego rodzaju indywidualne zamiłowania w tym dotyczące aktywności ruchowej)²⁷.

Z powyższego wynika, że jednymi z najbardziej pożądanym form realizacji czasu wolnego przez dzieci i młodzież są rekreacja ruchowa i turystyka (szczególnie turystyka aktywna).

Pojęcie rekreacji ruchowej, rozumiane jest w niniejszej pracy jako wszystkie zajęcia (czynności) ruchowe, którym człowiek oddaje się z własnej chęci w czasie wolnym dla odpoczynku, rozrywki, pomnażania zdrowia i samodoskonalenia – społecznie aprobowane²⁸.

Natomiast biorąc pod uwagę aspekty dydaktyczno-wychowawcze, pod pojęciem turystyki będziemy rozumieć każdy czasowy wyjazd poza miejsce stałego zamieszkania, którego celem i efektem jest wpływ na zmiany w szeroko rozumianym pojęciu osobowości. Zmiany te mogą dotyczyć zarówno sfery intelektualnej (przyrost wiedzy), emocjonalnej (poczucie odprężenia) oraz działaniowej (nawiązywanie nowych kontaktów społecznych)²⁹.

Z badań pedagogiki kultury fizycznej wynika, że uczestnictwo w rekreacji i turystyce nie tylko zaspokaja potrzeby poznawcze

²⁷ Por. M. Kwilecka, *Bezpośrednie funkcje rekreacji*, dz. cyt., s. 47.

²⁸ T. Wolańska, *Leksykon. Sport dla wszystkich – rekreacja ruchowa*, dz. cyt., s. 22.

²⁹ Por. K. Lubański, *Pedagogiczny potencjał turystyki*, „Zeszyty Naukowe ALMAMER” 2006, nr 3, s. 150.

i emocjonalne jednostki ludzkiej, ale także oddziałuje wychowawczo, rozwija różnorodne potrzeby i sposoby ich zaspokajania³⁰.

Jak wskazują w swoich licznych pracach znawcy tematu (K. Denek, K. Przeclawski, T. Łobożewicz i inni) aktywność turystyczna: 1) może być środkiem poznania rzeczywistości; 2) może kształtować określone postawy wobec rzeczywistości; 3) może być środkiem kształtowania uczuć; 4) stwarza możliwość działania twórczego; 5) przyczynia się do potęgowania zdrowia; 6) może być czynnikiem resocjalizacji³¹.

Wychowanie do czasu wolnego, rekreacji i turystyki

Ciągle postępujący wzrost ilości czasu wolnego niesie za sobą potrzebę wychowania społeczeństwa do umiejętnego, pożytecznego, wartościowego, zdrowego, moralnego i kulturalnego jego zagospodarowania i tym samym dążenia do uzyskiwania wyższej jakości życia. Jest to konieczne dlatego, aby ludzie właściwie potrafili rozwinąć zrównoważony i zróżnicowany wachlarz zachowań, poprzez kreowanie pożądanych postaw, zainteresowań, motywacji, zwyczajów i umiejętności całego życia³². Sens bowiem życia członków społeczeństwa nowoczesnego sprowadza się do organizowania swojego czasu wolnego³³. Gospodarowanie czasem wolnym to nic innego jak wykorzystywanie go w celu przekształcenia siebie i warunków swego życia zgodnie ze swymi planami, potrzebami i aspiracjami³⁴.

Tak więc wychowanie do czasu wolnego to zamierzone i celowe działanie wychowawców i środowiska społecznego ukierunkowane na wywołanie trwałych zmian w osobowości wychowanka, przejawiających się rozbudzeniem zainteresowania różnymi formami

³⁰ Por. W. Siwiński, *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, dz. cyt., s. 115.

³¹ Por. K. Przeclawski, *Socjologiczne problemy turystyki*, Warszawa 1979, s. 98–99.

³² Por. T. Łobożewicz, G. Bieńczyk, *Podstawy turystyki*, Warszawa 2001, s. 38.

³³ Por. M. Kwilecka, *Bezpośrednie funkcje rekreacji*, dz. cyt., s. 68.

³⁴ Por. *Po pracy i nauce. Wzory zachowań młodzieży w czasie wolnym*, red. K. Przeclawski, Warszawa 1979, s. 7.

wczasowania oraz internalizacji określonych potrzeb, wartości, motywacji i postaw związanych z racjonalnym spędzaniem czasu wolnego³⁵.

Celem wychowania w czasie wolnym powinno być także przygotowanie człowieka do spędzania czasu wolnego indywidualnie oraz w grupach niezinstytucjonalizowanych. Ludzie mogą bowiem osiągać pełnię swojego rozwoju w okresie czasu wolnego wtedy, kiedy są wprowadzani w możliwość samodzielnego decydowania o sposobie jego wykorzystania³⁶.

Natomiast przez wychowanie do rekreacji należy rozumieć działanie intencjonalne mające na celu przygotowanie człowieka do aktywnego spędzania czasu wolnego w zakresie uczestnictwa w ruchu kulturalno-sportowym i turystycznym³⁷.

Edukacja do rekreacji przebiega dwutorowo: w drodze bezpośredniej edukacji jednostek (rodzina i szkoła) oraz ma charakter bezosobowy poprzez środki masowego przekazu. Edukacja w zakresie rekreacji może być realizowana z uwzględnieniem następujących zasad:

- permanentnego kształtowania świadomości, potrzeb i nawyków jednostki dotyczących właściwego wykorzystania czasu wolnego;
- integrowania działalności wychowawczej związanej z aktywnością rekreacyjną poprzez wszystkie kręgi oddziaływania, tj. rodzinę, szkołę, organizacje społeczne, zakłady pracy, ośrodki wypoczynkowe i środki masowego przekazu³⁸.

Bardzo ważne w tym kontekście jest również wykorzystanie wychowawczych wartości turystyki, która według przedstawionych już w tym artykule rozważań, stanowi jeden z najbardziej pożądaných sposobów realizacji czasu wolnego. W tym miejscu warto przedstawić

³⁵ Por. J. Pięta, *Pedagogika czasu wolnego*, dz. cyt., s. 205.

³⁶ Por. J. Ożdziński, *Nowa rola czasu wolnego i rekreacji w Europie i w Polsce*, dz. cyt., s. 15.

³⁷ Por. W. Siwiński, *Pedagogika czasu wolnego i jej związki z rekreacją*, w: *Teoria i metodyka rekreacji. Zagadnienia podstawowe*, red. I. Kiełbasiewicz-Drozdowska, W. Siwiński, Poznań 2001, s. 29.

³⁸ Por. W. Siwiński, *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, dz. cyt., s. 30–31.

koncepcję K. Lubańskiego, który wyróżnił trzy etapy realizacji procesu wykorzystania turystyki dla potrzeb wychowania³⁹:

- Etap I – Wychowanie przez turystykę.

Uczestnictwo dzieci i młodzieży w imprezach turystycznych organizowanych przez przedszkole, szkołę, rodzinę, czy różnego rodzaju organizacje społeczne. Jego głównym zadaniem powinno być kształtowanie doświadczeń turystycznych, które będą w dużym stopniu decydowały o przyszłej aktywności jednostki w tym zakresie.

- Etap II – Wychowanie do turystyki.

Może być traktowany jako jeden z celów wychowania przez turystykę. Jego istotą jest wyrobienie przeświadczenia o korzyściach, jakie niesie ze sobą jej uprawianie i ma w założeniu doprowadzić do podjęcia przez jednostkę decyzji o podjęciu samodzielnej aktywności turystycznej, dlatego tak ważne jest ukazanie jej wielostronności, sprzyjającej odpowiedniemu wyborowi form.

Czyli, jak podkreśla W. Siwiński, wychowanie przez turystykę i do turystyki to „ciągłe (permanentne) przygotowanie jednostki do aktywnego, samodzielnego i racjonalnego wypełniania czasu wolnego, do różnorodnej działalności turystyczno-rekreacyjnej aprobowanej społecznie, dającej wypoczynek kulturalno-sportowy i rozrywkę, rozwijające osobowość”⁴⁰ oraz nabywanie społecznie pożądanych cech charakteru i osobowości takich, jak: zaradność, umiejętność współpracy w grupie, odpowiedzialność za siebie i innych. Współcześnie praktyczną stronę wychowania do turystyki wyznacza nam kształcenie turystyczne – edukacja turystyczna w zakresie technik turystycznych, wiedzy i umiejętności niezbędnych do uprawiania różnych rodzajów, dyscyplin oraz form turystyki⁴¹.

³⁹ Por. K. Lubański, *Pedagogiczny potencjał turystyki*, dz. cyt., s. 159.

⁴⁰ Por. E. Mucha-Szajek, *Turystyka jako przedmiot badań nauk społecznych kultury fizycznej*, w: *Współczesne problemy hotelarstwa, gastronomii, turystyki i rekreacji*, red. W. Siwiński, R.D. Tauber, E. Mucha-Szajek, Poznań 2008, s. 45.

⁴¹ Por. A. Dąbrowski, R. Rowiński, *Wpływ szkoły na kształtowanie potrzeb turystycznych uczniów*, w: *Aksjologia turystyki*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 2006, s. 90.

- Etap III – Samowychowanie przez turystykę.

Jest to etap poprzedzony uświadomieniem sobie korzyści płynących z uprawiania turystyki i jej kreatywnej roli dla rozwoju osobowości, w czym ogromną rolę spełnia autopsja. Istotą tego etapu procesu wychowania turystycznego jest świadomie dokonany wybór takiej formy spędzania czasu wolnego oraz świadome wykorzystanie jej dla samodzielnego kierowania własnym rozwojem.

Jednak jak podkreśla W. Siwiński, samowychowanie do rekreacji i turystyki jest zawsze następstwem wcześniejszych wpływów zewnętrznych i z tego względu ma charakter wtórny. Jednostka stawia sobie te cele i zadania wobec rekreacji i turystyki oraz stosuje takie metody pracy nad sobą i kryteria oceny siebie, które jej wcześniej przyswojono⁴².

Możemy zauważyć, że edukacja turystyczna powinna stać się elementem składowym i formą procesu wychowania do czasu wolnego.

Zdaniem K. Przećławskiego, siła oddziaływania wychowawczego turystyki będzie tym większa, im wcześniej ono się rozpocznie, im we wcześniejszym okresie życia młodego człowieka ktoś go „wprowadzi” w turystykę, ktoś go nauczy jej uprawiania. Jest to zadanie zarówno rodziny, jak też szkoły, organizacji młodzieżowych, społecznych, wyspecjalizowanych biur turystycznych i zakładu pracy. Jest także zadaniem placówek wychowania pozaszkolnego oraz środków masowego przekazu⁴³.

⁴² Por. W. Siwiński, *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, dz. cyt., s. 122.

⁴³ Por. K. Przećławski, *Turystyka a wychowanie*, Warszawa 1973, s. 99.

Tabela 1. Wychowanie do rekreacji (ogół wpływów)

Źródło wpływów, emisor treści wychowawczych i socjalizacyjnych	Przekaz (drogi, sposoby wpływu)	Korzyści i efekty działań socjalizujących i wychowawczych
Rodzina	<ul style="list-style-type: none"> • poprzez codzienne, intencjonalne działania wychowawcze oraz nieplanowane działania socjalizujące • poprzez działania przykładem osobistym 	<ul style="list-style-type: none"> • silna internalizacja potrzeb i wartości w zakresie aktywnego stylu życia, • przyjmowanie za własny wzorców aktywnego spędzania czasu wolnego, • nabywanie nawyków aktywności wolnoczasowej i rekreacyjnej,
Szkoła	<ul style="list-style-type: none"> • poprzez celowe działania: <ul style="list-style-type: none"> – wychowawcze – edukacyjne (kształcenie) za pomocą treści, środków i metod dydaktycznych poprzez osobę nauczyciela - wychowawcy 	<ul style="list-style-type: none"> • wykreowanie pewnego powszechnego poziomu wiedzy i świadomości w zakresie konieczności aktywności ruchowej i zdrowego stylu życia, • propagowanie pozytywnych wzorców spędzania czasu wolnego
Instytucje wspomagające (harcerstwo, organizacje młodzieżowe, sportowe, itp.)	<ul style="list-style-type: none"> • poprzez celowe działania: <ul style="list-style-type: none"> – wychowawcze – edukacyjne • poprzez osoby wychowawcy-animatora • działanie metodami: <ul style="list-style-type: none"> – wpływu osobistego – wpływu sytuacyjnego – wpływu społecznego 	<ul style="list-style-type: none"> • tworzenie poziomu wiedzy i świadomości dotyczącej zdrowego stylu życia • przedstawianie pozytywnych wzorców i propozycji aktywności rekreacyjnych
Grupy rówieśnicze	<ul style="list-style-type: none"> • intencjonalne i nieintencjonalne • działania normo i opiniotwórcze • działanie przykładem własnym • silne procesy identyfikacyjne w grupach 	<ul style="list-style-type: none"> • w przypadku „pozytywnie motywujących” grup rówieśniczych w zakresie aktywności wolnoczasowej, przyjmowanie i naśladownictwo gotowych wzorów zachowań
Społeczność lokalna	<ul style="list-style-type: none"> • głównie niecelowe i nieintencjonalne działania normo i opiniotwórcze wywierające presję na jednostkę (potrzeba akceptacji, konformizmu) • działania przykładem własnym – naśladownictwo (jedność wzorców społeczno-kulturowych) 	<ul style="list-style-type: none"> • wytwarzanie nawyków i potrzeb w zakresie aktywności ruchowej adekwatnych do proponowanych i akceptowanych przez społeczność lokalną • silna funkcja kontrolna zarówno w zakresie pozytywnych jak i negatywnych wzorców zachowań
Środki masowego przekazu	<ul style="list-style-type: none"> • elementy polityki państwa w zakresie zdrowia publicznego • celowe programy edukacyjne • celowe działania indoktrynujące • celowe działania homogenizujące wartości i wzory 	<ul style="list-style-type: none"> • wpływ zróżnicowany w różnych grupach odbiorców • powierzczoność przyjmowanych wzorców • silne działania czynnika mody • duże znaczenie edukacyjne

Źródło wpływów, emisor treści wychowawczych i socjalizacyjnych	Przekaz (drogi, sposoby wpływu)	Korzyści i efekty działań socjalizujących i wychowawczych
Kościół	<ul style="list-style-type: none"> • intencjonalne działania wychowawcze • programy edukacyjne • działania metodami: <ul style="list-style-type: none"> – wpływu osobistego – wpływu sytuacyjnego – wpływu społecznego 	<ul style="list-style-type: none"> • wytwarzanie określonego stanu świadomości • przedstawianie alternatywnych sposobów zachowań rekreacyjnych • silna funkcja kontrolna

Źródło: *Teoria i metodyka rekreacji. Zagadnienia podstawowe*, red. I. Kielbasiewicz-Drozdowska, W. Siwiński, Poznań 2001, s. 48.

Wpływ rodziny na aktywność rekreacyjną i turystyczną w czasie wolnym

Jak już wcześniej wspomniano, dom rodzinny jest najważniejszym i pierwszym ogniwem wychowania młodego człowieka. Odgrywa on najistotniejszą rolę w kształtowaniu postaw i zainteresowań dzieci i młodzieży. Wpływa na wzory, nawyki i umiejętności organizowania czasu wolnego. To właśnie rodzice ponoszą szczególną odpowiedzialność za kształtowanie kultury wolnego czasu u swoich dzieci. Czas ten podlega bowiem rygorom wychowawczym, kontroli oraz częściowej ingerencji dorosłych. Istotne znaczenia ma więc umiejętne manipulowanie wzorami spędzania czasu wolnego w rodzinie⁴⁴.

Na fakt ten zwrócił uwagę Z. Tyszka, umieszczając wśród funkcji socjopsychologicznych rodziny funkcję rekreacyjno-towarzyską, czyli ukazującą wzory zachowań wolnoczasowych⁴⁵.

W. Siwiński wymienia następujące zadania współczesnej rodziny związane z organizowaniem czasu wolnego dzieci, młodzieży oraz z podnoszeniem kultury spędzania czasu wolnego: 1) kształtowanie zainteresowań i zamiłowań dziecka; 2) udzielanie porad dziecku, jak należy czas wolny spędzać; 3) bezpośrednie organizowanie czasu wolnego na zajęciach sportowo-rekreacyjno-turystycznych, kierowanie

⁴⁴ Por. M. Grochociński, *Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego*, Warszawa 1979, s. 34.

⁴⁵ Por. Z. Tyszka, *Rodzina*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, dz. cyt., s. 698.

dzieci do odpowiednich placówek wychowania pozaszkolnego, np. związanego z działalnością kultury fizycznej i turystyki; 4) roztoczenie opieki nad czasem wolnym dzieci spędzonym poza domem⁴⁶.

T. Wolańska podkreśla również, że czas wolny i rekreacja odgrywają istotną rolę nie tylko w sporadycznych „impresach” rodzinnych, czy zaplanowanych zajęciach, ale także w zwyczajnym życiu rodziny, gdyż codzienność i wszelkie sprawy z nią związane stanowią istotę czasu wolnego, ogólnej atmosfery domu rodzinnego, zrozumienia, życzliwości komunikowania się. Stanowią także podstawę i motywy rozwijania różnych form życia i działania rodziny w dziedzinie czasu wolnego i rekreacji⁴⁷.

K. Czajkowski apeluje, aby planowe wprowadzanie dziecka do uczestnictwa w wypoczynku ruchowo aktywnym rozpoczynało się już około trzeciego roku życia i powinno być kontynuowane przez rodziców jak najdłużej⁴⁸. W kolejnych latach życia rola rodziców w wychowaniu do i przez rekreację, turystykę i sport może zostać ograniczona, ale jak zauważył T. Kowalik, nigdzie nie zostało to jednoznacznie stwierdzone, że powinno ustać⁴⁹.

Możemy w tym miejscu za Z. Dziubińskim użyć pojęcia „procesu socjalizacji pierwotnej do kultury fizycznej”. Bowiemy w tym okresie, w sposób niejako naturalny, w grupie pierwotnej jaką jest rodzina, przekazywane i jednocześnie zinternalizowane są idee, wzory, wartości i postawy względem kultury fizycznej. Tworzą się fundamenty osobowości człowieka w odniesieniu do kultury fizycznej⁵⁰.

Ciekawego zestawienia wyników dotychczasowych badań nad rodziną jako środowiskiem wychowującym do aktywnego wypoczynku dokonała B. Maj. Na podstawie publikacji z lat 1978–1997

⁴⁶ Por. W. Siwiński, *Społeczno-wychowawcze zadania specjalisty kultury fizycznej i turystyki w organizacji czasu wolnego dla osób w różnych grupach wiekowych*, w: *Turystyka, rekreacja i sport jako problem wychowawczy współczesnego człowieka*, red. W. Siwiński, Poznań 1993, s. 211.

⁴⁷ Por. T. Wolańska, *Rekreacja fizyczna i turystyka w rodzinie*, w: *Kultura fizyczna a rodzina. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowo-metodycznej zorganizowanej 11–12.11.1994 r. w Białej Podlaskiej*, red. S. Arasymowicz, Biała Podlaska, s. 20.

⁴⁸ Por. K. Czajkowski, *Wychowanie do rekreacji*, dz. cyt., s. 101.

⁴⁹ Por. T. Kowalik, *Turystyka rodzinna*, Warszawa 1982, s. 8.

⁵⁰ Por. Z. Dziubiński, *Socjalizacja do kultury fizycznej. Socjologiczna próba przybliżenia zagadnienia*, „Lider” 2009, nr 12, s. 7–11.

doszła ona do kilku ciekawych wniosków. Stwierdziła m.in., że tylko niewielka część rodzin (zwykle lepiej wykształconych) potrafiła właściwie ukierunkować dzieci i młodzież bądź zainicjować ciekawe i pożyteczne dla zdrowia pomysły wykorzystania czasu wolnego. Rodzice o niższym poziomie wykształcenia rzadko dostrzegali potrzebę wspólnego ze swymi pociechami planowania zajęć wypoczynkowych. Ponadto młody człowiek skłonny był do przejmowania od osób najbliższych wzorów wykorzystania godzin wolnych, wśród których wysoką pozycję zajmował wypoczynek bierny⁵¹.

Podobne stanowisko w tym względzie zajmują inni znawcy tematu, m.in. H. Piotrowska, która zaobserwowała dużą rozbieżność między zakładaną a realizowaną funkcją rodziny w wychowaniu do rekreacji fizycznej⁵². W. Siwiński na podstawie ogólnopolskich badań stwierdził, że około 90% rodziców nie potrafi określić celów, metod i treści szkolnego wychowania fizycznego uznając, że to sprawa wewnętrzna szkoły⁵³.

Funkcjonuje tu swego rodzaju „błędny łańcuch”, polegający na tym, że rodzice sami nie posiadając nawyków aktywnego i kreatywnego spędzania wolnego czasu, nie są w stanie wyrabiać ich u swoich dzieci. Z kolei dzieci, stając się z biegiem czasu same rodzicami, kontynuują tę „bierną tradycję”, przekazując ją następnym pokoleniom⁵⁴.

Jednak, na co zwraca uwagę J. Rut, niepodważalne jest stwierdzenie, że rola domu rodzinnego w wychowaniu do turystyki i rekreacji jest podstawowa i rodzina nie może być zastąpiona przez żadną inną placówkę⁵⁵. Rolę tą dostrzega również S. Toczek-Werner, która apeluje, by program zjednywania ludzi do rekreacji w pierwszej kolejności obejmował rodzinę. Dzieci bowiem powinny z domu wynieść przyzwyczajenie do różnych rodzajów aktywnych form rekreacji i turystyki, pożytecznego spędzania czasu wolnego⁵⁶.

⁵¹ Por. B. Maj, *Spoleczne uwarunkowania rekreacji ruchowej i turystyki młodzieży wielkomięskiej*, Kraków 2007, s. 31.

⁵² Por. H. Piotrowska, *Teoretyczne podstawy rekreacji*, w: „Sport dla wszystkich”. *Rekreacja dla każdego*, red. T. Wolańska, Warszawa 1994, s. 15.

⁵³ Por. W. Siwiński, *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, dz. cyt., s. 181.

⁵⁴ Por. R. Winiarski, *Wstęp do teorii rekreacji (ze szczególnym uwzględnieniem rekreacji fizycznej)*, dz. cyt., s. 127.

⁵⁵ Por. J. Rut, *Turystyka i rekreacja dla pracy i wypoczynku*, Rzeszów 1998, s. 55.

⁵⁶ Por. *Podstawy turystyki*, red. S. Toczek-Werner, Wrocław 2005, s. 25.

Zdaniem K. Przeclawskiego, to właśnie rodzina powinna zacząć kształtować postawę poznawczo-obszerną, uczyć dostrzegać piękno przyrody, uwrażliwiać na dzieła rąk ludzkich, zainteresować życiem innych ludzi, kształtować postawę aktywną. Działalność rodziny w tym zakresie powinna przejawiać się w: przygotowywaniu dzieci do uprawiania turystyki poprzez kupowanie odpowiednich książek, map, przewodników; wspólnych rodzinnych spacerach; poprzez tzw. małą turystykę codzienną (np. wycieczki weekendowe, ale również popołudniowe wypadki z dzieckiem na narty, rower); spacerki po mieście (do muzeum, na wystawę itp.); wspólne przygotowywanie wraz z dziećmi wycieczek weekendowych oraz wyjazdów wakacyjnych (program, nocleg, wyżywienie)⁵⁷.

Wyjazdy wycieczkowe, wędrowki turystyczne i wspólne pobyty w atmosferze niecodzienności, przygody i odprężenia korygują mogą chwilowo osłabione więzi rodzinne wywołane nadmiarem obowiązków, nerwowością bytu w życiu codziennym. Bliski, wzajemny kontakt poszczególnych członków rodziny, realizacja wspólnie narysowanych planów i zamierzeń w trudnych niejednokrotnie warunkach wędrowki lub pobytu w terenie naturalnym sprzyjają tworzeniu silnych więzi rodzinnych⁵⁸. Ponadto ukazują dzieci rodzicom, a także rodziców dzieciom w nieco innym świetle, w oderwaniu od codzienności życia, w nieco innej społecznej roli. Dzieci mogą wykazać się pewnymi umiejętnościami, jak zachowują się w sytuacjach różnych od sytuacji domowej lub obowiązków szkolnych⁵⁹.

Wydaje się więc zasadne stwierdzenie, że wspólna aktywność turystyczna może przyczyniać się do integracji życia rodzinnego, a samo wychowanie przez turystykę będzie tym skuteczniejsze, im rodzice będą wcześniej przekonani i uznają jej codzienną przydatność, im wcześniej i systematyczniej będą stosować zasadę „turystyka uczy, bawi i wychowuje”⁶⁰.

⁵⁷ Por. K. Przeclawski, *Turystyka a wychowanie*, dz. cyt., s. 99–102.

⁵⁸ Por. T. Łobożewicz, T. Wolańska, *Rekreacja i turystyka w rodzinie*, Warszawa 1994, s. 50.

⁵⁹ Por. K. Przeclawski, *Turystyka a wychowanie*, dz. cyt., s. 101–102.

⁶⁰ Por. T. Kowalik, *Turystyka rodzinna*, dz. cyt., s. 54.

Zakończenie

Uczestnictwo w kulturze fizycznej i aktywność turystyczna nie są tylko sprawą swobodnego wyboru jednostki, ale ich poziom zdeterminowany jest kompleksem czynników, wśród których Z. Drozdowski wymienił najistotniejsze: wiek, dyspozycje somatyczno-motoryczne, stan zdrowia, a zwłaszcza motywacje. Te ostatnie kształtowane są przede wszystkim w pierwotnym środowisku wychowawczym tj. rodzinie, której znaczenie w sferze wychowania do uczestnictwa w kulturze fizycznej trudno przecenić⁶¹. Obowiązek wychowania do kultury fizycznej (w tym do czasu wolnego, turystyki i rekreacji) polegający na popularyzowaniu wzorów, tworzeniu różnorodnych modeli organizowania czasu wolnego, kształtowaniu nawyków, przyzwyczajzeń i postaw ciąży również na szkole, organizacjach społecznych i środkach masowego przekazu⁶².

Proces ten, rozpoczynający się w dzieciństwie i trwający przez całe życie człowieka, zdaniem K. Czajkowskiego obejmuje:

1. rozbudzenie zainteresowań i potrzeb rekreacyjnych,
2. wzmacnianie motywacji oraz kształtowanie systemu wartości i postaw do rekreacji,
3. wyrabianie nawyków i umiejętności ruchowych,
4. zapoznanie z nowymi formami rekreacji⁶³.

Bardzo ważną rolę spełniają tu pozaszkolne formy kultury fizycznej, które poprzez swoją dobrowolność uczestnictwa, zawierają w sobie idee propozycji, pewnej oferty, a nie przymusu. Klimat swobodnego uczestnictwa, możliwość wyboru, stanowi istotny czynnik kształtowania stylu życia, przyspiesza i korzystnie kształtuje proces osobowościowego i społecznego dojrzewania⁶⁴.

Umiejętne przeplatanie aktywnego trybu życia rodziny z propozycjami, jakie wysuną w tym zakresie szkoła i organizacje społeczne,

⁶¹ Por. W. Siwiński, *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, dz. cyt., s. 181.

⁶² Por. M. Demel, W. Humen, *Rola szkoły w wychowaniu do rekreacji fizycznej*, Warszawa 1970, s. 315.

⁶³ Por. A. Dąbrowski, R. Rowiński, *Wpływ szkoły na kształtowanie potrzeb turystycznych uczniów*, dz. cyt., s. 89.

⁶⁴ Por. A. Dąbrowski, *Pozaszkolna kultura fizyczna młodzieży – rzeczywistość a potrzeby i oczekiwania*, dz. cyt., s. 340.

warunkować będzie utrwalenie nawyków i upodobań do aktywnego spędzania czasu wolnego oraz rozwój zainteresowań turystyką i krajoznawstwem u dzieci i młodzieży⁶⁵. Efekty wychowania bowiem bardzo często są odległe w czasie. Tym samym doświadczenia turystyczne i rekreacyjne młodego człowieka uzyskane poprzez ofertę szkoły, rodziny i innych instytucji – będą przez niego docenione dopiero w dorosłym życiu. Doświadczenia te stanowią bardzo ważny wskaźnik skuteczności wychowania i kształcenia oraz przygotowania ucznia do funkcjonowania w społeczeństwie w charakterze pełnowartościowego członka⁶⁶.

Bibliografia

- Biernat T., Sobierajski P., *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2007.
- Czajkowski K., *Wychowanie do rekreacji*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979.
- Czerepaniak-Walczak M., *Wychowanie do czasu wolnego: poszukiwanie miejsca dla homo ludens w świecie homo faber*, w: *Wychowanie. Pojęcia – Procesy – Konteksty*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, GWP, Gdańsk 2007, s. 303–323.
- Czerepaniak-Walczak M., *Pedagogika czasu wolnego: schole w szkole i poza szkołą*, w: *Rekreacja i czas wolny. Studia humanistyczne*, red. R. Winiarski, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2011, s. 200–235.
- Dąbrowski A., *Pozaszkolna kultura fizyczna młodzieży – rzeczywistość a potrzeby i oczekiwania*, Studia i Monografie, AWF, Warszawa 1997.
- Dąbrowski A., Rowiński R., *Wpływ szkoły na kształtowanie potrzeb turystycznych uczniów*, w: *Aksjologia turystyki*, red. Z. Dziubiński, Salezjańska Organizacja Sportowa RP, Warszawa 2006, s. 282–294.
- Demel M., Humen W., *Rola szkoły w wychowaniu do rekreacji fizycznej*, „Studia Pedagogiczne” 1970, nr 20, s. 315–317.
- Dziubiński Z., *Socjalizacja do kultury fizycznej. Socjologiczna próba przybliżenia zagadnienia*, „Lider” 2009, nr 12, s. 7–11.
- Grochociński M., *Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego*, WSiP, Warszawa 1979.

⁶⁵ Por. T. Kowalik, *Turystyka rodzinna*, dz. cyt., s. 8.

⁶⁶ Por. E. Mucha-Szajek, *Turystyka jako przedmiot badań nauk społecznych kultury fizycznej*, dz. cyt., s. 49.

- Janke A.W., *Wolnościowy aspekt wychowania w rodzinie w perspektywie interakcjonizmu symbolicznego*, w: *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, red. A.M. de Tchorzewski, Wydawnictwo „Wers”, Bydgoszcz 1999, s. 123–134.
- Kielbasiewicz-Drozdowska I., *Osobowościowe i społeczne uwarunkowania rekreacji*, w: *Teoria i metodyka rekreacji. Zagadnienia podstawowe*, red. I. Kielbasiewicz-Drozdowska, W. Siwiński, AWF, Poznań 2001, s. 41–55.
- Kosiewicz J., *Czas wolny i wolność wyboru*, w: *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne*, red. J. Kosiewicz, K. Obodyński K., Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006, s. 211–218.
- Kowalik T., *Turystyka rodzinna*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1982.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1996.
- Kwilecka M., *Bezpośrednie funkcje rekreacji*, Almamer, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006.
- Lubański K., *Pedagogiczny potencjał turystyki*, „Zeszyty Naukowe ALMAMER” 2006, nr 3, s. 145–160.
- Łobożewicz T., Wolańska T., *Rekreacja i turystyka w rodzinie*, PTNKF, Estella, Warszawa 1994.
- Łobożewicz T., Bieńczyk G., *Podstawy turystyki*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2001.
- Łukawska A., *Nauka i czas wolny uczniów szkół podstawowych i średnich*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Prace Pedagogiczne, 1991, z. 13, s. 131–158.
- Maj B., *Społeczne uwarunkowania rekreacji ruchowej i turystyki młodzieży wielkomięskiej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007.
- Mucha-Szajek E., *Turystyka jako przedmiot badań nauk społecznych kultury fizycznej, Współczesne problemy hotelarstwa, gastronomii, turystyki i rekreacji*, „Zeszyty Naukowe WSHiG” 2008, nr 3, s. 41–53.
- Oździński J., *Nowa rola czasu wolnego i rekreacji w Europie i w Polsce*, w: *Rekreacja, turystyka, kultura*, red. B. Marciszewska, J. Oździński, AWFIS, Gdańsk 2004, s. 11–24.
- Pięta J., *Pedagogika czasu wolnego*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2004.
- Piotrowska H., *Teoretyczne podstawy rekreacji*, w: „Sport dla wszystkich”. *Rekreacja dla każdego*, red. T. Wolańska, TKKF Zarząd Główny, Warszawa 1994, s. 9–20.
- Podstawy turystyki*, red. S. Toczek-Werner, AWF, Wrocław 2005.
- Po pracy i nauce. Wzory zachowań młodzieży w czasie wolnym*, red. K. Przeclawski, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1979.
- Przeclawski K., *Turystyka a wychowanie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973.

- Przeclawski K., *Socjologiczne problemy turystyki*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1979.
- Przeclawski K., *Czas wolny dzieci i młodzieży*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 75–76.
- Rut J., *Turystyka i rekreacja dla pracy i wypoczynku*, Wydawnictwo Koraw, Rzeszów 1998.
- Siwiński W., *Spoleczno-wychowawcze zadania specjalisty kultury fizycznej i turystyki w organizacji czasu wolnego dla osób w różnych grupach wiekowych*, w: *Turystyka, rekreacja i sport jako problem wychowawczy współczesnego człowieka*, red. W. Siwiński, PDW „Ławica”, Poznań 1993, s. 210–214.
- Siwiński W., *Pedagogika czasu wolnego i jej związki z rekreacją*, w: *Teoria i metodyka rekreacji. Zagadnienia podstawowe*, red. I. Kielbasiewicz-Drozdowska, W. Siwiński, AWF, Poznań 2001, s. 29–40.
- Siwiński W., *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, Almamer, Warszawa 2007.
- Szczeptański J., *Środowisko wychowawcze*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 819–820.
- Toczek-Werner S., *Czas wolny ucznia – nowe wyzwanie dla działalności edukacyjnej w szkole*, w: *Edukacja jutra. XIII Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. K. Zatoń, T. Koszyc, M. Sołtysik, Wrocław 2007, s. 285–294.
- Tyszka Z., *Rodzina*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 695–698.
- Tyszka Z., *Rodzina w świecie współczesnym – jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa*, w: *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 137–154.
- Wartecka-Ważyńska A., *Turystyka młodzieży i jej uwarunkowania*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2007.
- Winiarski R., *Wstęp do teorii rekreacji (ze szczególnym uwzględnieniem rekreacji fizycznej)*, AWF, Kraków 1989.
- Wolańska T., *Rekreacja fizyczna i turystyka w rodzinie*, w: *Kultura fizyczna a rodzina. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowo-metodycznej zorganizowanej 11–12.11.1994 r. w Białej Podlaskiej*, red. S. Arasymowicz, PTNKF AWF w Warszawie, IWFIS w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 1996, s. 19–25.
- Wolańska T., *Leksykon. Sport dla wszystkich – rekreacja ruchowa*, AWF, Warszawa 1997.
- Żukowska Z., *Kultura fizyczna a rodzina*, w: *Kultura fizyczna a rodzina. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowo-metodycznej zorganizowanej 11–12.11.1994 r. w Białej Podlaskiej*, red. S. Arasymowicz, PTNKF AWF w Warszawie, IWFIS w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 1996, s. 5–12.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Marcin Warchoła
Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna im. ks. Bronisława
Markiewicza w Jarosławiu
Instytut Stosunków Międzynarodowych
Zakład Hotelarstwa i Animacji Czasu Wolnego
e-mail: marcin.warchola@pwste.edu.pl